

Т. Б. Назарчук,

здобувач кафедри історії України
та спеціальних історичних дисциплін
Таврійського національного університету
імені В. І. Вернадського

З ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ КРАЄЗНАВЧИХ БІБЛІОГРАФІЧНИХ СТУДІЙ У КРИМСЬКІЙ АСРР

У статті викладені передумови розвитку краєзнавчої бібліографії в Кримській АСРР, виділені її відмінні риси. Дана характеристика діяльності видатного історика, вченого-краєзнавця А. І. Маркевича. Висвітлений внесок у розвиток історико-краєзнавчої бібліографії Криму бібліографів В. В. Симоновського, Д. М. Єгорова, Д. С. Спиридонова і Ф. П. Максименка.

Ключові слова: бібліографія, краєзнавство, бібліографічні покажчики, бібліографи-краєзнавці, Кримська АСРР.

Із середини 20-х років ХХ століття в Кримській АСРР спостерігається інтенсивний розвиток краєзнавчої бібліографії. Стабілізація соціально-економічного становища, згортання Червоного терору зумовили активізацію наукового життя на півострові. Значна плеяда талановитих бібліографів, чия діяльність розгорнулася в ту епоху, отримала можливість не лише займатися складанням каталогів і покажчиків, а й активно публікувати свої розробки.

Найважливішим документом, який зумовив подальший розвиток бібліографії в СРСР, став декрет, затверджений 30 червня 1920 року. Підписаний В. І. Леніним остаточний варіант декрету “Про передачу бібліографічної справи РСФРР Народному комісаріату освіти” поклав початок корінній перебудові бібліографії в країні шляхом централізації та зміни її соціального змісту. Для державної бібліографії країни почалася нова епоха [1, с. 145].

Згідно з декретом, уся бібліографічна справа в РСФРР передавалася у відання Народного комісаріату освіти, на який покладалася “реєстрація всіх друкованих творів, що виходили в РСФРР, і публікація списків цих творів” [2, с. 270–271]. Наркомосу ставилося в обов’язки сприяти розвитку бібліографії, для чого він повинен був засновувати на місцях і приймати до свого ведення вже існуючі Книжкові палати та їхні агентури. На нього ж покладалося видання обов’язкових постанов про безкоштовне забезпечення нововиданих друкованих творів державних та інших книгосховищ і визначення, яким книгосховищам мають доставлятися обов’язкові примірники. Для реалізації цих функцій за Наркомосом закріплювалося право видання обов’язкових правил, порушення яких спричиняло судову відповідальність [1, с. 147]. Таким чином, декрет 30 червня 1920 року стосувався, перш за все, налагодження системи державної бібліографічної

реєстрації в країні як бази подальшого розвитку всіх інших напрямів бібліографічної діяльності. Він був прийнятий урядом країни та мав характер закону, обов'язкового для всіх відомств, установ і приватних осіб.

Питання про організаційні принципи краєзнавчої бібліографії було вперше порушено в доповіді учня та послідовника С. О. Венгерова, відомого російського краєзнавця Бориса Митрофановича Городецького (1874–1941) “Бібліографія і краєзнавство”. Він підкреслив, що краєзнавчу бібліографію слід організовувати в державному масштабі і висловив ідею про централізацію краєзнавчої роботи в країні [3]. У грудні 1921 року в Москві було створено керівний орган для цієї діяльності — Центральне бюро краєзнавства, до складу якого ввійшли представники Петрограду, Москви та провінції. Центральне бюро краєзнавства, що розгорнуло свою роботу в подальший період, проіснувало до 1937 р. спочатку в рамках Академії наук, а потім — у системі Наркомосу, об'єднало видатну плеяду бібліографів-краєзнавців країни, здійснювало організаційне та методичне керівництво краєзнавчої роботи, внесло істотний вклад у розвиток вітчизняного краєзнавства. Бібліографія кримознавства, нарешті, отримала необхідний імпульс для стрімкого розвитку [4, с. 162–173].

Історико-краєзнавче вивчення Криму та розвиток регіональної бібліографії першої третини ХХ століття нерозривно пов'язані з ім'ям видатного діяча вітчизняної історичної науки, засновника краєзнавчого руху в Таврійській губернії, організатора архівної справи в Криму Арсенія Івановича Маркевича (1855–1942). Його фундаментальна праця “TAURICA”, що вийшла в трьох випусках у 1894–1902 роках [5], є одним із найфундаментальніших історико-краєзнавчих посібників, створених у дорадянський час [6; 7].

А. І. Маркевич народився 30 березня 1855 р. в Брест-Литовську в родині священика. Навчався він у місцевому повітовому училищі та прогімназії. 1872 року закінчив гімназію в м. Бела Седлецької губернії, після чого відразу ж вступив до Варшавського університету на слов'яно-російське відділення історико-філологічного факультету.

Уже в стінах університету проявилися науково-дослідні та літературні здібності молодого вченого. В університетському виданні 1876 р. з'явилася публікація його дипломної роботи “Юрій Крижанич і його літературна діяльність”, яку цього ж року було надруковано в друкарні Варшавського навчального округу окремою книгою. Ця праця стала першою в слов'янознавчій літературі монографією про Ю. Крижанича, в якій були використані всі опубліковані до того часу відомості про життя і діяльність вченого. Хоча робота й мала компілятивний характер, вона отримала позитивний відгук критики, принесла молодому авторові визнання в науковому світі. Працюючи в той час в університеті, професор Д. Я. Самоквасов і доцент Ф. І. Іезбера розвинули та зміцнили у А. І. Маркевича інтерес до історії, пам'яток старожитності й давнини. Матеріальна невлаштованість змусила Арсенія Івановича відхилити пропозицію залишитися при Варшавському університеті для продовження наукової роботи. Після закінчення курсу у вузі 1876 р. він отримав місце викладача російської мови,

словесності й історії в Холмському Маріїнському училищі, де прослужив три роки.

Згідно з проханням А. І. Маркевича, його призначили з 19 серпня 1876 року на службу штатним учителем російської та церковнослов'янської мов і словесності в Холмське Маріїнське жіноче училище. 31 серпня 1879 р. рішенням опікуна Віленського навчального округу його перевели вчителем російської словесності в Шавельську гімназію. Незабаром Арсеній Іванович прийняв пропозицію опікуна Одеського навчального округу П. О. Лавровського, якого знав ще по Варшавському університету, де той був ректором, перейти на службу викладачем Сімферопольської чоловічої гімназії. З 1 липня 1883 р. Арсенія Івановича було призначено на посаду вчителя російської словесності в Сімферопольську чоловічу гімназію. З ім'ям А. І. Маркевича пов'язане створення першої історико-краєзнавчої організації Криму — Таврійської вченої архівної комісії [8; 9].

Архівні кримознавчі дослідження поєднувалися в Арсенія Івановича зі прискіпливою роботою по вивченню кримознавчої бібліографії. Перша опублікована бібліографічна робота краєзнавця датується 1888 роком, коли на сторінках п'ятого номера “Известий Таврической ученой архивной комиссии” він умістив “Показчик творів, що стосуються стародавнього Херсонеса” [10]. Вже тоді в передмові до цієї праці упорядник указав, що це лише “витяг із складеного загального показчика творів про Крим”, відмітивши при цьому, що “пропонований список не вирізняється належною повнотою”. До показчика не було включено популярних описів руїн Херсонеса та “видань різних учених товариств”, оскільки “не було під руками матеріалу”. Іншою бібліографічною працею А. І. Маркевича, що з'явилася в цей період, став список кримознавчих праць піонера кримознавства академіка П. І. Кьоппена, вміщений у краєзнавчому збірнику “Третя навчальна екскурсія Сімферопольської чоловічої гімназії: Сімферополь і його околиці” [11].

Суспільне визнання прийшло до вченого на початку ХХ століття. 1901 року в Сімферополі широко відзначався 25-річний ювілей його службової та педагогічної діяльності. Про це детально писали місцеві газети. Арсеній Іванович уже тоді завоював авторитет “блискучого лектора, видатного, рідкісного знавця своєї справи”, який “уміє майстерно викладати знання учням, ставить виконання обов'язків понад усе, зовсім не хвилюючись про здобуття дешевої популярності” [12]. Скромна, серйозна, вдумлива людина, А. І. Маркевич, за спогадами сучасників, на будь-яке питання щодо Криму давав “вичерпну та завжди високо компетентну відповідь” [13, с. 134]. Це було можливо тому, що Арсеній Іванович постійно стежив за літературою про Крим, довгі роки працював над складанням бібліографічного показчика.

Після публікації трьох частин “TAURICA” дослідник продовжував працювати над доповненням своєї картотеки. Вона збереглася [14] і охоплює публікації про Крим до кінця 30-х рр. ХХ століття. Так, наприклад, видання іноземними мовами, відображені в цій картотеці, охоплюють 1931 рік, публікації, що вийшли на території СРСР, охоплюють 1938 рік. Статті

з журналів і газет, що з'явилися в 20–30-х роках ХХ століття, в праці А. І. Маркевича, навіть із числа тих, що виходили в Криму, були враховані вибірково. А кримськотатарська та караїмська періодика ним взагалі не розписувалася. Упущено значну частину книжкових видань тих років. Серед найхарактерніших помилок, притаманних четвертому випуску бібліографічного покажчика “TAURICA”, виокремимо наступні: вміщення в покажчик праць, у назви яких входять слова, співзвучні з кримською термінологією або авторів із прізвищами, аналогічними прізвищам кримознавців; наявність статей у певних періодичних виданнях без зазначення номера та року; невірне зазначення вихідних даних джерел. Причиною цього стала відсутність у вченого можливості безпосереднього перегляду багатьох публікацій через проблеми із зором і недоступністю ряду видань. Джерела в картотечі А. І. Маркевича не відокремлені від літератури. Загальні праці з історії Криму доцільно було б виділити в особливий відділ, а класифікацію розділів зробити дрібнішою, щоб полегшити пошуки. Ускладнює роботу з каталогом і відсутність алфавітного покажчика-ключа.

Сучасники відзначали, що за повнотою і систематизацією зібраних бібліографічних одиниць такого покажчика в Криму ще не було. Створення настільки великої праці є науковим подвигом А. І. Маркевича, виділяє його з середовища колег-краєзнавців Криму. “TAURICA” А. І. Маркевича в її картотечному варіанті до сьогодні залишається одним із найвизначніших історико-краєзнавчих бібліографічних зібрань України. Відбиті в ній матеріали з історії й етнографії Криму мають найважливіший характер для вивчення соціально-економічної та суспільно-політичної історії півострова першої половини ХХ століття. Незважаючи на ряд недоліків і неточностей, фундаментальна праця Арсенія Івановича і сьогодні є основою для майбутнього розвитку кримської історіографії та бібліографії.

Уся література про Крим, наведена в картотечі за 20–30-ті роки ХХ століття, розділена А. І. Маркевичем на 12 великих відділів: 1) історія, археологія, археографія, нумізматики; 2) географія, етнографія, статистика, подорожі; 3) описи, спогади, біографії, белетристика; 4) природничі науки, антропологія, медицина; 5) сільське господарство, промисловість, торгівля; 6) земське та міське господарство; 7) народна освіта; 8) сектантство; 9) суспільне життя та діяльність; 10) оборона Севастополя, військова та морська справа; 11) карти, атласи, види, плани, креслення; 12) періодичні видання в Таврійській губернії. В середині відділу література розміщена в алфавітному порядку із зазначенням відомих бібліографу рецензій (що розміщувалися за титульною книгою картки). Наприкінці кожного відділу є каталоги зарубіжних видань. Тут також вказані деякі з існуючих рецензій [14].

До 1929 року Арсеній Іванович підготував до друку вибірку з четвертої частини (що залишилася в рукописі) покажчика “TAURICA” обсягом 16 друкованих аркушів, де зібрав літературу з топоніміки півострова. Але бібліографу не вдалося знайти зацікавленого видавництва, і працю не було надруковано. Можливо, відіграла роль атмосфера обструкції, створена новим поколінням краєзнавців навколо Арсенія Івановича в цей час у

Криму. Доля рукопису до сьогодні невідома. Повного видання бібліографічного зібрання А. І. Маркевича так і не відбулося. Проте четвертий випуск бібліографічного покажчика зберігся у складі зведеної картотеки, яку А. І. Маркевич продав у два етапи Державній академії історії матеріальної культури в Ленінграді. Ця картотека є складеним в алфавітному порядку переліком літератури, присвяченої Криму. Праця Арсенія Івановича ґрунтується на описі історико-літературних джерел, бібліографічних покажчиків, бібліотечних каталогів, а також газетних і журнальних статей. Більшість джерел для картотеки описувалася автором *de visu*, разом із цим використовувалося широке коло доступних бібліографічних джерел. Незважаючи на те, що цю визначну бібліографічну пам'ятку не було видано в повному обсязі, картотека містить неоціненні відомості з історії Кримського півострова першої третини ХХ століття.

Серед бібліографів цього періоду значний вклад у розвиток краєзнавчої бібліографії Криму вніс Віктор Васильович Симоновський (1869–1933). Він народився в містечку Сорочинці Полтавської губернії в родині священика. Після закінчення духовної семінарії, з серпня 1893 до травня 1894 року, він навчався на медичному факультеті Томського університету, який залишив, не закінчивши курс, через хворобу та відсутність коштів. Раптово змінивши напрям своєї кар'єри, Віктор Васильович працював учителем у містечку Хорол під Полтавою. Прагнучи все ж таки здобути університетську освіту, молодий педагог 1900 року став студентом юридичного факультету Юр'ївського університету, який був змушений залишити у 1901 році через відсутність коштів для оплати навчання [15, арк. 1].

У 1909 р. В. В. Симоновський підготував спільно з В. Ф. Сологуб “покажчик кращих, за відгуками преси, підручників, навчальних і методичних посібників російською й українською мовами”, який отримав велику кількість позитивних відгуків у періодичних виданнях [16, арк. 1–2].

У 1913 р. він став до роботи у відділі народної освіти Таврійської губернії. У період 1914–1918 рр. — час діяльності В. В. Симоновського на ниві народної освіти — він неодноразово виступав у періодичній пресі з цікавими публікаціями, частину з яких було присвячено проблемі українізації школи в Таврійській губернії. В 1919 р. В. В. Симоновського було призначено експертом з народної освіти та завідувачем Музею наочних і навчальних посібників, керівником Центральної педагогічної бібліотеки Кримського відділу народної освіти [17]. Початок роботи в бібліотеці змінив сферу суспільних інтересів педагога. З цього періоду він активно взявся за бібліографічну роботу, здійснював облік публікацій сучасної йому місцевої преси. При обліку книжкової продукції, що видавалася в Криму, значне місце займали публікації російською та кримськотатарською мовами. Враховував бібліограф, в основному, книги та публікації в журналах, частково — статті з газет.

Перші історико-краєзнавчі галузеві бібліографії В. В. Симоновського відносяться до 1926 р., коли в “Бюллетене Крымского центрального статистического управления” було вміщено “Бібліографію кримського тютюництва та тютюнової промисловості”, яка відбивала 290 публікацій, а

також містила анотації найзначніших праць. Після чого побачив світ найвідоміший його покажчик — “Бібліографія кримознавства” [18].

До довідника ввійшли значні праці про Крим, видані в 1917–1926 роках (720 назв). При складанні цього бібліографічного огляду В. В. Симоновський, із міркувань збереження спадкоємності з капітальною тритомною працею про Крим за попередні роки, складеною професором А. І. Маркевичем, із відповідними змінами та доповненнями використовував його систему класифікації [19].

При обліку книжкових видань значне місце займають публікації російською та кримськотатарською мовами. Цей покажчик має ряд недоліків: по-перше, у склад ввійшли далеко не всі праці за даною темою, по-друге, опис джерел має неточності, по-третє, розташування матеріалу в алфавітному порядку та відсутність довідкового апарату ускладнює роботу з виданням. Так, на думку кримського бібліографа Є. Ю. Гопштейна, в “Бібліографії кримознавства” було відбито лише найзначніші праці, що стосуються півострова, видані в 1917–1924 рр., і лише частково 1925–1926 рр. [20, с. 10].

“Бібліографія кримознавства” В. В. Симоновського розділена на 10 розділів: історія, археологія, нумізмати́ка; революційний рух у Кримській АСРР, а також мемуари учасників боротьби за встановлення більшовицької влади; мінералогія, геологія, географія, біологія, ботаніка, зоологія, хімія, астрономія; соціологія, статистика, політичні партії, робітниче питання, фінансова політика, кооперація, право, управління, побут і звичаї; сільське господарство, ентомологія, промисловість, торгівля, транспорт; голод у Криму 1921–1923 рр.; медицина, курорти, соціальна гігієна; народна освіта; мовознавство; мистецтво, спів, ігри; путівники, довідники. В порівнянні з розділами, що склалися в кримознавчій бібліографії для підбору документів (наприклад, А. І. Маркевич), ми бачимо нові відділи: “політичні партії, робітниче питання, кооперація”, що, звісно, було актуальним для того періоду. Покажчик цінний і зведенням опублікованих матеріалів, які вже незабаром будуть вилучені із загального доступу: наприклад, “Голод у Криму 1921–1923 рр.”, а історичні реалії будуть перекручені істориками партії.

Публікації розташовано в алфавітному порядку. Деякі з них містять анотації. Цей краєзнавчий бібліографічний покажчик мав особливу значущість як одна з перших післяреволюційних універсальних праць із цієї проблематики. Праця В. В. Симоновського спиралася на значну кількість друкованих джерел. Бібліограф, на відміну від А. І. Маркевича, переглядав національну періодичну пресу Кримської АСРР, мав більший доступ до видань Держплану та Кримського центрального статистичного управління.

У наступні роки В. В. Симоновський доповнив свій покажчик, підготувавши до друку нове видання. В особистому архівному фонді бібліографа, який знаходиться в Державному архіві Автономної Республіки Крим, зберігся рукопис цього довідника обсягом 20 друкованих аркушів, у ньому нараховується 1828 назв праць, у тому числі й національними мовами.

Охоплено літературу з 1900 до 1926 року [21, арк. 2–14]. По суті, “Бібліографія кримознавства” становить одне з перших у радянській історичній бібліографії систематичних видань, присвячених півострову та опублікованих безпосередньо в Кримській АСРР.

Особисті документи бібліографа, вивчені нами в Державному архіві Автономної Республіки Крим, свідчать, що Віктор Васильович у ці роки працював бібліотекарем у Науково-дослідному інституті промисловості, Галузевому інституті лікарських рослин, був членом-кореспондентом Державної центральної книжкової палати. Йому належить ряд статей у місцевій і центральній пресі з проблем розвитку бібліотечної справи та бібліографії: про технічні бібліотеки, підвищення кваліфікації кримських бібліотечних працівників і т. п. [22].

Працюючи бібліотекарем у різних наукових і навчальних закладах, В. В. Симоновський став упорядником ряду систематизацій місцевих краєзнавчих видань. У його особистих архівних документах, виявлених у Державному архіві Автономної Республіки Крим, зберігся рукопис “Перелік краєзнавчої літератури, що виходила в Криму 1930–1931 рр.” (датований 1931 р.) [16, арк. 1].

1929 року В. В. Симоновський виступив з ідеєю створення при Кримському педагогічному інституті першого в Криму бібліографічного товариства, завдання якого він бачив у наступному: об’єднати бібліографічну роботу, яка проводиться на півострові й упорядкувати її; з’ясувати долю, характер і зміст тих відомих книжкових зібрань, які не потрапили після встановлення Радянської влади до громадських бібліотек; зробити повний облік і вичерпну реєстрацію кримської видавничої продукції всіма мовами; скласти картотеку кримознавства; підготувати до друку праці, присвячені історії Криму зі всіх галузей знань; збирати матеріали до біобібліографічного словника, присвяченого кримським авторам; вивчати літературу, присвячену півострову; здійснювати довідково-консультаційну роботу в галузі кримознавства [23].

Наприкінці 1928 року В. В. Симоновський підготував “Систематичний покажчик статей, вміщених у “Бюллетень Кримського центрального статистического управління” за 1923–1928 роки. Цю працю, що мала покажчик авторів, а також анотації до публікацій, обсягом 8 сторінок було опубліковано 1929 р. У покажчику відбито ряд публікацій, що містили важливу інформацію про соціально-економічний розвиток Кримської АСРР у 20-х роках [24].

Віктор Васильович увійшов в історію української бібліографії і як перший літописець історії розвитку бібліографії кримознавства. 1929 року він відзначав у спеціальному нарисі, що “Крим споконвіку привертає до себе увагу багатьох видатних учених. <... > Спадок, залишений різними науковими асоціаціями, й окремі дослідження у сфері вивчення Криму величезні. <... > Багато цінних праць із вивчення краю дотепер залишаються невідомими широкому колу читачів і не можуть бути використані”. Вперше бібліограф подав в одному нарисі стислу оцінку бібліографічної спадщини дорадянської епохи та детально зупинився на розвитку бібліогра-

фічних досліджень Криму наприкінці 20-х років ХХ століття [25]. Стаття є унікальним джерелом для вивчення розвитку бібліографії в Кримській АСРР. Саме з неї стало відомо про наявність на цей час готового до друку рукопису четвертого випуску “TAURICA” патріарха кримської бібліографії Арсенія Івановича Маркевича обсягом 16 друкованих аркушів, що містив кримознавчі статті та книги з історії, археології, етнографії, географії і соціології; рукописи зібрання бібліотеки “Крим” Центрального музею Тавриди (підготував Д. С. Спиридонов), підбірки кримознавчих видань кримськотатарською мовою, що вийшли за 10 років (упорядник Осман Акчокракли) [26]. Усі ці унікальні матеріали були втрачені в роки репресій. Пошуки в державних архівах, особистих фондах кримознавців не принесли поки що жодних результатів.

1931 року в четвертій книзі журналу “Экономика и культура Крыма” було опубліковано “Матеріали з бібліографії літератури, що виходить у Кримській АСРР і стосується Криму”. Цей покажчик став однією з останніх закінчених праць бібліографа [27]. Смерть застала Віктора Васильовича за роботою над проектом створення кримознавчої енциклопедії. Характеризуючи творчу спадщину педагога та бібліографа В. В. Симоновського, сучасник краєзнавця професор Кримського педінституту Микола Олександрович Троїцький (1887–1957) відзначав: “Навіть тільки перелік друкованих праць В. В. Симоновського показує, що автор доклав чимало сил служінню улюбленій справі, справі, якій він <... > віддавався з великою любов’ю й ентузіазмом” [15, арк. 2]. Творча та наукова спадщина Віктора Васильовича Симоновського безперечно має велике значення для розвитку краєзнавчої бібліографії України.

Ряд кримознавчих публікацій, не відбитих в інших посібниках, виявлено в довіднику “Бібліографія Сходу”, підготовленому за редакцією Дмитра Миколайовича Єгорова (1878–1931) в Науковій асоціації сходознавства при ЦВК СРСР. Бібліограф народився 14(26) жовтня 1878 р. в м. Єлец Орловської губернії в родині вчителя. Рано залишившись без батька, він зумів закінчити Московське Петропавловське училище і 1895 р. став студентом історико-філологічного факультету Московського університету. В університеті Д. М. Єгоров навчався блискуче. Після закінчення викладав у МДУ та інших вищих навчальних закладах. Власне історичні та джерелознавчі сюжети в його науковій творчості тісно перепліталися з проблемами історіографії і бібліографії. Перші друковані праці Дмитра Миколайовича в цій сфері належать до 1912 р. Він почав із рецензії на покажчик німецького історика-початківця П. Херре “Джерела всесвітньої історії”, в якій спробував сформулювати свій погляд на деякі принципові питання, пов’язані з бібліографічною діяльністю [28, с. 49–50].

Згодом Д. М. Єгорова було звільнено від розпочатої ним роботи. Бібліографічний покажчик, підготовлений ним, спираючись на матеріали відділу всесвітньої історії, — капітальна “Бібліографія Сходу”. Кримознавча інформація міститься в цьому довіднику в розділах: “Євреї”, “Некрологи” та “Чорномор’я” [29]. Незважаючи на те, що кримознавчу тематику не

виділено в окремий розділ (як і кримські татари та караїми), видання стало значним вкладом у кримиознавчу бібліографію. У названих розділах відбито десятки праць, опублікованих у періодичних виданнях (здебільшого місцевих). Завершувалася праця допоміжними покажчиками: авторів і заголовків творів, згаданих у виданні періодичних видань, народностей і географічних назв. Праця сприяла введенню в науковий обіг ряду невідомих на той момент джерел з історії Таврійської губернії, етнографії народів Криму.

У другій половині 20-х років ХХ століття діяльність Дмитра Миколайовича Єгорова в галузі науки та культури досягла розквіту. Він став дійсним членом Державної вченої ради Наркомосу РСФРР, Асоціації сходознавства при ЦВК РСФРР і її вченої ради, Археографічної комісії Академії наук СРСР, керував Московською секцією Російської академії історії матеріальної культури. 14 січня 1928 р. Д. М. Єгорова було обрано членом-кореспондентом Академії наук СРСР. Досить несподівано доля вченого раптово змінилася. 30 серпня 1930 р. його було заарештовано за сфабрикованою ОГПУ “Справою Академії наук”. Після річного тюремного ув’язнення Д. М. Єгорова було вислано до Ташкента. Там він почав працювати в Державній публічній бібліотеці Узбецької СРР, але здоров’я вченого було підірване. Помер Дмитро Миколайович 24 листопада 1931 р. в Ташкенті [28, с. 56].

Серед видатних українських бібліографів, які внесли значний вклад у розвиток бібліографії Криму, особливе місце займає Федір Пилипович Максименко (1897–1983). Ф. П. Максименко народився 4 лютого 1897 р. в селі Біленькому під Олександрівськом у родині священика. Прищеплена батьками любов до книги наклала відбиток на всю подальшу долю Федора Пилиповича. Свою трудову діяльність він розпочав у м. Бахмуті бібліотекарем Донецького відділу народної освіти. Потім завідував Бахмутським краєзнавчим музеєм. Підсумком краєзнавчих досліджень молодого керівника музею став опублікований ним у 1922 р. покажчик літератури про Донецький край [30, с. 3].

1922 р. Ф. П. Максименко переїхав до Києва, де вступив на історичний факультет Київського інституту народної освіти (закінчив 1925 р.). Навчання він поєднував із роботою співробітником Всенародної бібліотеки України (зараз — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського). У 1929–1931 рр. він навчався в аспірантурі при бібліотеці. Роки роботи в головному книжковому сховищі України (1923–1933), де він займався виставково-консультаційною діяльністю, комплектуванням фондів, бібліографією, сприяли його становленню як книгознавця. У цей час Ф. П. Максименко уклав ряд невеликих рекомендаційних бібліографічних покажчиків [31, с. 394].

1930 року було опубліковано його бібліографічний покажчик “Матеріали до краєзнавчої бібліографії України 1847–1929: Список бібліографічних праць, що стосуються до окремих місцевостей УСРР, Бесарабії, Дону й Криму” [32], який став вагомим внеском у розвиток українського краєзнавства та бібліографії регіонаознавства другого ступеня.

У ґрунтовній передмові автор зазначив, що питання порайонного вивчення держави та продуктивних сил окремих місцевостей набуло особливої актуальності. При цьому акцент ставився на регіональному: “Складаючи цього покажчика, упорядник мав на меті дати в допомогу бібліотекареві, краєзнавцю, а часом і фахівцеві, докладний реєстр бібліографічних праць, що стосуються до окремих місцевостей України” [32, с. 4]. У порівнянні з аналогічними покажчиками дорадянської доби, цей посібник виграв за рахунок включення до нього видань 1920-х років, які стали бумом краєзнавчих досліджень у СРСР. Робота проводилася шляхом перегляду *de visu* різноманітних бібліографічних праць, комплектів періодики, каталогів спеціалізованих (в т. ч. і обласних) бібліотек, що дозволило авторові вперше в радянській Україні зібрати інформацію про топові бібліографічні праці.

Водночас, назвати представлений матеріал досить повним буде явним перебільшенням. Це розумів і автор, який не випадково зазначив, що на цей покажчик потрібно дивитися лише як на “матеріали до майбутньої повної топові бібліографії України, а не як на закінчений, вичерпно повний реєстр топові бібліографічних праць” [32, с. 5].

Покажчик складається з 12 розділів. У першому — наведено загальні бібліографічні матеріали, видані в Росії й Україні, які стосуються всіх або декількох місцевостей України. Останні розділи присвячені топові бібліографічним працям, які стосуються окремих областей України, а також Бессарабії та Донського краю. Кожний розділ, у свою чергу, складається з п’яти підрозділів: покажчик змісту місцевої періодики; списки книжкової продукції, надрукованої в цьому регіоні; бібліографія літератури про край, виданої за його межами; списки місцевих періодичних видань, які були переглянуті при складанні покажчика.

Він розташував матеріал всередині розділів за десятковою системою класифікації. Майже для кожної області ввів додаткові підрозділи: “Палеоентологія”, “Гідробіологія”, “Флора”, “Фауна”, в яких подано повний бібліографічний опис праць, що мали значні внутрішньокнижні або пристатейні покажчики. У всіх розділах є відомості про місцеві періодичні видання, що виходили, і про покажчики до них, у наявності й ряд допоміжних покажчиків до всього видання. Наприклад, “Покажчик авторів, редакторів і рецензентів”, “Покажчик предметів і географічних пунктів”, “Список місцевих періодичних видань”, що мали зведені друковані покажчики. Всього 152 записи по посібниках, що відносяться до Криму. Особлива цінність видання полягає в тому, що в ньому подано і неопубліковані покажчики (наприклад, О. А. Яната “Повна бібліографія літератури про флору Кримської Яйли”) [30, с. 612].

Спеціальний розділ “Таврія-Крим” [32, с. 135–160] містить універсальну інформацію про бібліографічну спадщину по різних галузях кримознавства. Це не лише бібліографічні покажчики, списки та огляди, а й, що важливо, пристатейна бібліографія. Звісно, наведені бібліографічні огляди з історії та етнографії Криму [32, с. 155–157] не претендують на повноту. Перш за все, за рахунок відсутності в довіднику біобібліографічних

праць — місцевих біографічних словників, списків праць місцевих діячів і письменників, списків літератури про них і т. п.

Проте навряд чи це зауваження можна ставити в докір бібліографу першої третини ХХ століття, якщо й на початку ХХІ століття біобібліографія, тим більше бібліографія біобібліографії залишається найменш розробленою ділянкою української бібліографії. Хоча цей показчик не враховував першого кримознавчого бібліографічного довідника другого ступеня — праці Є. Ю. Гопштейна, що з'явилася того ж року, Ф. П. Максименко об'єктивно відмітив, що “вважаємо проте, що вона [праця Є. Ю. Гопштейна] не робить зайвим й наш показчик в частині “Таврія-Крим”.

“Таврія-Крим” охоплює праці, видані з середини ХІХ — до 20-х років ХХ століття. Загальна кількість публікацій, що стосуються Криму, перевищує 50 назв. Праці в показчику Федора Пилиповича розміщено в хронологічному порядку. Ця частина показчика складається з наступних розділів: показчик до місцевих періодичних видань (“Таврические епархиальные ведомости”, “Известия Таврической ученой архивной комиссии”, “Записки Крымско-Кавказского горного клуба”, “Бюллетень Крымского центрального статистического управления”); бібліографія літератури про Таврію і Крим, яка містить короткий аналіз праць попередників; наукові установи Кримської АСРР; економіка; природа; геологія, мінералогія, палеонтологія; етнографія, антропологія; флора; фауна; медицина та гігієна; мистецтво; література; історія й археологія; географія [32, с. 619–717]. Крім того, в показчик входять наступні доповнення: бібліографічні праці, які були підготовлені до видання, але так і не були видані; місцеві видання, використані при складанні бібліографічного показчика.

Особливу цінність становлять “Матеріали до краєзнавчої бібліографії України 1847–1929” як бібліографічне джерело для відтворення картини історії розвитку бібліографічних досліджень у Кримській АСРР. Зокрема, в цей час було підготовлено у вигляді рукопису, але не видано ряд цікавих бібліографічних посібників, інформацію про яких з анотаціями та деякими даними з історії їх створення містить праця Ф. П. Максименка. Так, у показчику міститься інформація про ряд показчиків Є. Ю. Гопштейна: “Бібліографія періодичної преси в Криму в роки революції”, “Бібліографія преси в Криму за 150 років”, “Бібліографія антисемітизму в Криму”, “Бібліографія єврейських землеробських колоній”; В. М. Маркова “Сходознавство в Криму”; І. Я. Неймана “Систематичний показчик літератури про караїмів”; В. Д. Геймана “Бібліографічний показчик книг і статей по Феодосії і її околицях” та ін. В описі відбито точні назви видань, місце, порядок і час виходу, вказано кількість томів і номерів, видавців, редакторів опублікованих праць [33, с. 33–34].

Цей показчик має важливе значення, оскільки до нього ввійшли друковані твори, які згодом виявилися під забороною і підлягали знищенню або передачі в спецховища. Оскільки наведені вище твори не відбивалися згодом у друкованих каталогах і картотеках, наявність такого довідника дозволяє виявити значну кількість невідомих джерел з історії й етнографії Криму першої половини ХХ століття.

Показчик відобразив основні тенденції радянського краєзнавства у сфері розвитку бібліографічної думки. З'явившись на його згасанні, він символічно підсумував цей період розвитку бібліографічних досліджень в Україні. Розпочатий згодом період репресій в різних сферах суспільного життя безпосередньо торкнувся і патріарха української бібліографії. Новоявлені псевдокультурологи називали його “прапором буржуазно-націоналістичної бібліографії” за розширення етнографічних кордонів українського народу. Приводом для цього саме став охарактеризований вище показчик, а також бібліографічний огляд “Межі етнографічної території українського народу” [34].

1933 року Федора Пилиповича звільнили від бібліографічної роботи. Він змушений був працювати обліковцем виробничого комбінату при дитячому містечку № 10. Деякий час потому йому вдалося влаштуватися бібліотекарем Другого Київського медичного інституту, а потім — завідувачем бібліографічного відділу Наукової бібліотеки Київського державного університету. З 1933 до 1947 років не вийшло жодної публікації вченого. Проте бібліографічні дослідження не були ним припинені. Перш за все, було продовжено роботу над показчиком “Матеріали до краєзнавчої бібліографії України”, який охоплював літературу 30–40-х років ХХ століття (рукопис загинув під час пожежі в Київському університеті у 1943 р.), а також над “Матеріалами до бібліографії української книжки ХІХ ст.” (не були опубліковані) [35].

У радянські роки було продовжено роботу з систематизації наукової спадщини Таврійської вченої архівної комісії. Так, співробітником Бібліотеки Академії наук УСРР, краєзнавцем Артемом Сергійовичем Ішковим (нар. 1879 р.) було складено систематичний показчик статей, розміщених в “Известиях Таврической ученой архивной комиссии” протягом 1887–1918 рр. (номери 1–55) [36, с. 78], який не було опубліковано. Показчик містить, окрім передмови упорядника, шість розділів: “Історія, Археологія, Археографія, Нумізматика”; “Географія, Етнографія, Статистика, Подорожі”; “Описи, Спогади, Біографії, Белетристика”; “Бібліографія”; “Сільське господарство та Промисловість, Торгівля”; “Різне”. Як видно, з невеликими змінами цю систематизацію запозичено з “TAURICA” А. І. Маркевича. Довідник забезпечено алфавітним та іменним показчиком. Проте посібник містить ряд грубих помилок у написанні прізвищ авторів і назв публікацій [37].

Говорячи про розвиток у радянську епоху бібліографічних досліджень з історичного краєзнавства Криму, не можна не згадати ряд цікавих бібліографічних посібників, які були створені в 20–30-х роках ХХ століття, але, через відомі політичні події, ще в рукописному вигляді були вилучені від упорядників. Встановити місце їх зберігання не вдалося.

Так, наприклад, Дмитро Спиридонович Спиридонов (1871–1938) проводив каталогізацію бібліотеки “Крим” Центрального музею Тавриди (Так було перейменовано засновану ще в дорадянський час бібліотеку “Таврика”). Результатом цієї роботи став підготовлений ним рукописний показчик цієї бібліотеки, який налічував 15850 назв. “Вадемекум” становить

безперечний інтерес, оскільки ця бібліотека (зараз їй повернуто колишню назву і вона розташовується в Центральному музеї Тавриди) впродовж багатьох років спеціалізувалася на збиранні кримознавчої літератури, що виходила в усіх куточках планети. Матеріали, підготовлені Д. С. Спиридоновим, зникли при черговому вилученні книг із бібліотеки.

Одним із останніх, виданих у Кримській АСРР, історико-бібліографічних посібників є праця співробітників Військово-морської бібліотеки імені лейтенанта П. П. Шмідта. Показчик “20-річчя звільнення Криму від білогвардійців” уперше було опубліковано на сторінках севастопольської газети “Красный черноморец” 28 липня 1940 року [37]. Посібник складається з трьох частин. Перша частина, що не має назви, містить праці В. І. Леніна й інших видатних діячів ВКП(б), а також полководців, що брали участь у боях за Крим, присвячені боротьбі за півострів на початку 20-х років ХХ століття (англо-французьку інтервенцію, розгром врангелівської армії). Наприклад: “Фрунзе М. В. Пам’яті Перекопу та Чонгара / М. В. Фрунзе // Вибрані твори. — Партвидав, 1934. — С. 119–128”. Друга частина показчика також не має назви. Вона відбиває твори місцевих авторів, присвячені в основному історії партійного будівництва в Криму. Наприклад: “Надінський П. Боротьба за Ради в Криму / П. Надінський // Красный Крым. — 1940. — 6 верес.” [37]. Третій розділ показчика — “Під прапором Сталінської конституції трудящі багатонаціонального Криму, міцно згуртовані довкола ВКП(б) у братерській співдружності з усіма народами великого Радянського Союзу, радісно й упевнено будують комунізм” містить праці представників національних меншин, присвячені суспільним процесам у Кримській АСРР в 20–30-х роках. Наприклад, “Ібраїмов М. І. Під сонцем Сталінської конституції / М. І. Ібраїмов // Красный Крым. — 1939. — 18 жовт.”. Загалом, у “Показчику літератури” відбито 27 публікацій.

Історія СРСР періоду з 1930 до 1940 рр. вирізняється надзвичайно складними тенденціями. Цей часовий проміжок у формуванні системи краєзнавчих посібників із кримознавства можна назвати “періодом застою”. Фактично ж у цей час настала перерва в розвитку всіх елементів системи краєзнавчої бібліографії з кримознавства. Бібліографічну діяльність краєзнавчих товариств було припинено державою — закрито Центральне бюро краєзнавства, ліквідовано краєзнавчі товариства на місцях, перервано книгообмін, припинено видання багатьох періодичних видань (серед них — журналів “Крым”, “Известия Таврического общества истории, археологии и этнографии”), репресовано багато вчених-краєзнавців.

Необхідно підкреслити, що руйнування старого шляху формування системи краєзнавчих посібників із кримознавства не привело до появи нового, тому спадкоємність порушилася, частково урвалася, але не змінилася. У роки Великої Вітчизняної війни територію Криму було повністю окуповано (листопад 1941 — квітень 1944), значну кількість книжкового фонду було безповоротно втрачено. Непоправною виявилася втрата, нанесена факхівцям-кримознавцям. Природно, що в таких умовах краєзнавча бібліографія не могла відновлюватися і розвиватися взагалі. Єдиною краєзнавчою

бібліографічною працею, виданою в Москві в роки війни, став покажчик Н. М. Коробкова “Героїчний Севастополь”.

Аналіз виданих у 20–30-х роках краєзнавчих бібліографічних посібників у Кримській АСРР дозволяє зробити висновок, що цей складний період ознаменувався стрімким розвитком і не менш різким спадом краєзнавчої бібліографії в регіоні. З одного боку, значна кількість посібників кримознавчого характеру містила комплекс матеріалів, підготовлених у дорадянські роки (наприклад, “TAURICA” А. І. Маркевича) і завершувала попередній етап розвитку кримознавчої бібліографії. З іншого, перше радянське десятиріччя стало апогеєм розвитку краєзнавчого руху не лише в Кримській АСРР, а й у всій радянській державі, що, у свою чергу, спричинило розвиток краєзнавчої бібліографії. Проте, насамкінець, розвиток цього напрямку визначався людським чинником: там, де були бібліографи-ентузіасти, розвиток краєзнавчої бібліографії отримував додатковий імпульс.

Краєзнавча бібліографія в Кримській АСРР у 20-х роках ХХ століття мала ряд відмінних від попереднього періоду розвитку рис: було усвідомлено необхідність підготовки великих бібліографічних посібників як основи для наступних праць, у тому числі й краєзнавчих; необхідність створення поточних бібліографічних посібників; визнання за бібліотеками ролі організаційних центрів, разом із науковими товариствами, з ведення бібліографічних краєзнавчих карток і участі в подальшій підготовці краєзнавчих покажчиків.

Багато зі створюваних у цей період краєзнавчих посібників мали комплексний характер: у них інколи поєднувалися різні підвиди краєзнавчих посібників. Заглиблювалася й удосконалювалася галузева краєзнавча бібліографія, вимальовувалася струнка система видів краєзнавчої бібліографії.

Незважаючи на те, що питання про необхідність колективної бібліографічної праці порушувалося в періодичній пресі, в утворенні солідних краєзнавчих посібників у Кримській АСРР, як і раніше, переважав персональний чинник. Відсутність колективної організації праці була одним із недоліків розвитку краєзнавчої бібліографії в регіоні. Краєзнавча бібліографія півострова не розвивалася ізольовано. Вона тісно взаємодіяла зі сходознавчою бібліографією, яка гармонійно доповнювала її.

Надалі виявлення і введення в науковий обіг репресованих бібліографічних зведень і втрачених у роки Великої Вітчизняної війни покажчиків сприятиме складанню більш повної бібліографії наукової спадщини краєзнавців Криму радянського періоду. Це, у свою чергу, дасть можливість відобразити більш об’єктивну картину вивчення Криму в той час. Подібне ж завдання ставили перед собою краєзнавці Криму 1929 року, коли мали намір створити в Сімферополі бібліографічне товариство. Занепад радянського краєзнавства перешкодив тоді місцевим ученим здійснити це завдання, а війна, розгул політичного беззаконня в країні, депортація значної частини населення з Криму надовго наклали вето на об’єктивні бібліографічні дослідження.

Література

1. *Михеева Г. В.* История русской библиографии, 1917–1921 гг. / Г. В. Михеева ; Рос. нац. б-ка. — СПб., 2006. — 560 с.
2. В. И. Ленин и библиотечное дело. — 2-е изд, перераб. и доп. — М., 1977. — С. 210–271.
3. *Городецкий Б. М.* Библиография и краеведение / Б. М. Городецкий // Вопросы краеведения : сб. докл. Всерос. конф. науч. о-в по изучению местного края, созв. акад. центром (дек. 1921 г., г. Москва). — Н. Новгород, 1923. — С. 138–143.
4. *Непомнящий А. А.* Арсений Маркевич : страницы истории крымского краеведения / А. А. Непомнящий. — Симферополь : Бизнес-Информ, 2005. — 432 с. — (Биобиблиография крымского краеведения ; вып. 3).
5. *Маркевич А. И.* “TAURICA” : опыт указателя книг и статей, касающихся Крыма и Таврической губернии вообще. — Вып. 1 / А. И. Маркевич // ИТУАК. — 1894. — № 20. — С. 1–395; То же. — Вып. 2 / А. И. Маркевич // Там же. — 1898. — С. 92–185; То же. — Вып. 3 / А. И. Маркевич // Там же. — 1902. — С. 47–128.
6. *Непомнящий А. А.* Историко-бібліографічний спадок Арсенія Маркевича : досвід аналізу і нові знахідки / А. А. Непомнящий // Бібліотеч. планета. — 2000. — № 4. — С. 36–37.
7. *Непомнящий А. А.* Арсений Маркевич и развитие историко-краеведческой библиографии Крыма в конце XIX — начале XX века / А. А. Непомнящий // Ист.-библиогр. исслед. : сб. науч. тр. — СПб, 2002. — Вып. 9. — С. 66–96.
8. *Маркевич А. И.* Моя краткая автобиография / А. И. Маркевич ; подг. А. А. Непомнящий // Архіви України. — 1998. — № 1/6. — С. 123–127.
9. *Непомнящий А. А.* Новые архивные документы к биографии Арсения Маркевича, 1921–1926 / А. А. Непомнящий // Ученые зап. Тавр. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Сер. История. — 2004. — Т. 178 (56), № 1. — С. 42–48.
10. *Маркевич А. И.* Указатель сочинений, касающихся древнего Херсонеса / А. И. Маркевич // ИТУАК. — 1888. — № 5. — С. 115–129.
11. *Маркевич А. И.* Пётр Иванович Кёппен / А. И. Маркевич // Третья учебная экскурсия Симферопольской мужской гимназии : Симферополь и его окрестности / сост. Ф. Ф. Лашков. — Симферополь, 1890. — С. 232–233.
12. Старожил. 25-летний юбилей // Крым. — 1901. — 8 нояб.
13. *Платонов С. Ф.* Из воспоминаний / С. Ф. Платонов // Изв. Тавр. о-ва истории, археологии и этнографии. — 1927. — № 1 (58). — С. 132–137.
14. ПМК РАН НА РВ. — Ф. 32. — Картотека А. И. Маркевича.
15. ГААРК. — Ф. Р-3318. — Оп. 1. — Д. 22.
16. ГААРК. — Ф. Р-3318. — Оп. 1. — Д. 16.
17. *Непомнящий А. А.* Вопрос об украинском языке в Таврической губернии в опубликованном наследии библиографа В. В. Симоновского : по новым библиографическим источникам / А. А. Непомнящий // Зап. з заг. лінгвістики = Opera annua in linguistica generalis : зб. наук. праць / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2002. — Вип. 5 : Мова та національна свідомість. — С. 142–145.
18. *Симоновский В. В.* Библиография по крымскому краеведению / В. В. Симоновский // Весь Крым, 1920–1925 : юбилейный сб. / КрымЦИК. — Симферополь, 1926. — С. 517–534.
19. *Назарчук Т. Б.* Розвиток історичної бібліографії Криму / Т. Б. Назарчук // Бібліотечний вісник. — 2007. — № 2. — С. 26–28.
20. *Гопштейн Е. Е.* Библиография библиографических указателей литературы о Крыме / Е. Е. Гопштейн ; Об-во по изучению Крыма. — Симферополь, 1930. — 15 с.
21. ГААРК. — Ф. Р-3318. — Оп. 1. — Д. 25.
22. *Назарчук Т. Б.* Библиографические исследования в Крыму в 20–40-е гг. XX века / Т. Б. Назарчук // Вісн. Одес. нац. ун-та ім. І. І. Мечникова. Сер. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство. — 2008. — Т. 13, вип. 8. — С. 70–73.
23. *Симоновский В. В.* В Крыму нужно создать библиографическое общество / В. В. Симоновский // Красный Крым. — 1929. — 16 мая.
24. *Симоновский В. В.* Систематический указатель статей, помещенных в “Бюллетене Крымского центрального статистического управления”, №№ 1–10 (1923–1928) / В. В. Симоновский // Бюл. Крым. центр. статист. упр. — 1929. — № 10. — С. 52–60.

25. *Симоновский В. В.* Очерки краеведческой работы библиотек / В. В. Симоновский // Краеведение. — 1928. — № 8. — С. 467–476.
26. *Симоновский В. В.* Очерк библиографической работы в Крыму / В. В. Симоновский // Библиография. — 1929. — № 4. — С. 118–120.
27. *Симоновский В. В.* Материалы по библиографии литературы, выходящей в Крымской АССР или касающейся Крыма / В. В. Симоновский // Экономика и культура Крыма. — 1931. — № 3. — С. 136–141 ; № 4. — С. 110–113.
28. *Горяинов А. Н.* Человек неукротимой энергии / А. Н. Горяинов // Сов. библиогр. — 1991. — № 2. — С. 49–56.
29. Библиография Востока. Вып. 1 : История, 1917–1925 / Науч. ассоц. востоковедения при ЦИК СССР ; под ред. Д. Н. Егорова. — М., 1928. — 300 с.
30. *Королевич Н. Ф.* Бібліограф Федір Пилипович Максименко, 1897–1983 : біобібліогр. нарис / Н. Ф. Королевич ; Нац. парламент. б-ка України. — К., 1996. — 51 с. — (Видатні діячі української книги ; вип. 6).
31. *Білокінь С.* Наш перший бібліограф / С. Білокінь // Україна : наука і культура : щорічник. — 1986. — Вип. 20. — С. 394–395.
32. *Максименко Ф. П.* Матеріали до краєзнавчої бібліографії України 1847–1929 р. : список бібліогр. праць, що стосуються до окремих місцевостей УСРР, Бессарабії, Дону й Криму / Ф. П. Максименко ; Всенарод. б-ка України при Всеукр. АН. — К., 1930. — XIX, 264 с.
33. *Непомнящий А. А.* История и этнография народов Крыма : библиография и архивы, конец XVIII–начало XX века / А. А. Непомнящий. — Симферополь : Доля, 2001. — 816 с.
34. *Максименко Ф. П.* Межі етнографічної території українського народу / Ф. П. Максименко // Бібліотеч. зб. / Всенарод. б-ка України при Всеукр. АН. — 1927. — Ч. 3 : Бібліографія на Україні. — С. 65–93.
35. *Непомнящий А. А.* Крымоведение в библиографических исследованиях Ф. Ф. Максименко / А. А. Непомнящий // Студії з архівної справи та документознавства. — 2002. — Т. 8. — С. 187–190.
36. *Непомнящий А. А.* Крымская краеведческая библиография : важные вехи / А. А. Непомнящий // Библиография. — 2001. — № 4. — С. 75–80.
37. 20-летие освобождения Крыма от белогвардейцев : указ. лит. // Красный черноморец. — 1940. — 28 июля.

Т. Б. Назарчук,

соискатель кафедры истории Украины
и специальных исторических дисциплин
Таврического национального университета
имени В. И. Вернадского

ИЗ ИСТОРИИ РАЗВИТИЯ КРАЕВЕДЧЕСКИХ БИБЛИОГРАФИЧЕСКИХ СТУДИЙ В КРЫМСКОЙ АССР

Резюме

В статье изложены предпосылки развития краеведческой библиографии в Крымской АССР, выделены ее отличительные черты. Дана характеристика деятельности выдающегося историка, ученого-краеведа А. И. Маркевича. Освещен вклад в развитие историко-краеведческой библиографии Крыма библиографов Д. Н. Егорова и Д. С. Спиридонова. Дана характеристика указателей В. В. Симоновского — «Библиография крымоведения» и Ф. Ф. Максименко «Материалы к краеведческой библиографии Украины 1847–1929: список библиографических трудов, касающихся отдельных местностей УСРР, Бессарабии, Дона и Крыма».

Ключевые слова: библиография, краеведение, библиографические указатели, библиографы-краеведы, Крымская АССР.

T. B. Nazarchyk,

competitor of department of history of Ukraine
and special historical disciplines of the
Taurical V. I. Vernadsky National University

**FROM THE HISTORY OF DEVELOPMENT OF REGIONAL
BIBLIOGRAPHICAL STUDIES IN THE CRIMEAN ASSR**

Summary

The article sets out the prerequisites of the development of regional-study bibliography in the Crimean ASSR marking out its main features. The characteristics of the activity of an outstanding historian A. I. Markevich, scientist-ethnographer of local lore is given. The contribution to the development of the historic-regional bibliography of the Crimea made by bibliographers V. V. Simonovskogo, D. N. Yegorova, D. S. Spiridonova and F. F. Maksimenko is retraced.

The article describes the “The bibliography of Crimea” by V. V. Simonovsky and “Materials to the regional bibliography of Ukraine 1847-1929: The bibliographical list dealing with the separate area of Ukrainian SSR, Bessarabia, the Don and Crimea” by F. F. Maksimenko.

Key words: Bibliography, regional study, bibliographical indicators, bibliographer-students of local lore, Crimean ASSR.